

b) so'zlovchi tema /berilgan/ni birinchi o'ringa qo'yib temani alohida ta'kidlamoqchi bo'lganda, undalmani gap ichida qo'llaydi: Menga, **opa**, Omonimni qo'y (bunda gapning tema va rema tuzilishi o'zgaradi.) Biz, **o'rtoqlar** ishlarimizni qayta qurib olishimiz kerak (Gaz.) So'zla, so'zla, **ko'zgujon**, haqiqatni et bayon! (Ertak);

v) so'zlovchi fikrning kimga taalluqli ekanini eslatmoqchi, umuman ta'kidlamoqchi bo'lganda, undalmani gap oxirida qo'llaydi: Bugun menga qarashib yuborsang, **Otabek** (A.Q.) Samovarni qo'yib yubor, **o'g'lim!** Senga bir mehrimni berdim, lolazorimsan, **Vatan!** (U.)

Undalmalarning uslubiy bo'yog'i undalma bo'lib kelgan leksema semantikasi bilan bog'liq. Shaxs bildirmaydigan undalmalarning uslubiy bo'yog'i badiiylik bilan izohlanadi va, asosan, badiiy adabiyotda, goho-goho so'zlashuv uslubida uchraydi. O'zbek tilida uyushiq bo'laklar va undalmalar turli nutq uslublarida turlicha uslubiy xususiyatlarga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

A.E. Mamatov, Tilning eng muhim 100 ta funksiyasi-Toshkent: Bayoz, 2014, 5-b

A.Shomaqsudov, I.Rasulov, R.Qo'ng'urov, H.Rustamov, O'zbek tili stilistikasi – Toshkent: O'qituvchi, 1980, 183-b

M.Aminov, A.Madvaliyev, N.Mahkamov, N.Mahmudov. Ish yuritish–Toshkent: davlat ilmiy nashriyoti, 2017, 3-b

Z.T.Xolmonova, Tilshunoslik nazariyasi – Toshkent TDPU, 2010, 67-b

SOMATIZMLI FRAZEOLGIK BIRLIKLARNING KONTSEPTUAL TAHLILI

Gadoyeva Mavlyuda Ibragimovna

Buxoro davlat universiteti, Ingliz tilshunosligi

kafedra dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Tel.:914486759 gmail: gadoyevamavlyuda59gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada somatizmlı frazeologik birliklarning kontseptual tahliliga bag'ishlangan. Ilmiy maqolada somatik frazeologik birliklar, ularning milliy va madaniy xususiyatlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga urinish bo'ldi, chunki bu somatik frazeologik birliklar ko'p asrlik tajriba, madaniyat, xalqning urf-odatları va ananalari tilning milliy madaniy o'ziga xosligini va originalligini aks ettiradi.

Kalit so'zlar: somatizm, frazeologik birliklar, milliy va madaniy xususiyatlar, kanseptal tahlil.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С КОМПОНЕНТОМ СОМАТИЗМЫ

Гадоева Мавлюда Ибрагимовна

Бухарский государственный университет,

Кандидат филологических наук, доцент кафедры Английского языкознания

Tel.:914486759 gmail: gadoyevamavlyuda59gmail.com.

Аннотация: Это статья посвящено изучению концептуальный анализ фразеологических единиц с компонентом соматизмы. В данной работе сделано попытка

рассмотреть соматические фразеологизмы с точки зрения их национально-культурной специфики, так как именно соматические фразеологизмы, отражают многовековой опыт, культуру, национальные традиции и обычаи народа, национально-культурную специфику языка, его оригинальность.

Ключевые слова: соматизмы, фразеологические единицы, национально-культурной специфики, концептуальный анализ.

CONCEPTUAL ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH COMPONENT OF SOMATISMS

Gadoeva Mavlyuda Ibragimovna

Bukhara State University

Candidat of philological science, docent of the English linguistics department

Tel.:914486759   gmail: gadoyevamavlyuda59@gmail.com.

Annotation: This article is devoted to the study of the conceptual analysis of phraseological units with component of somatizms. An attempt of this work is made to consider somatic phraseological units from the point of view of their national and cultural specifics, since it is somatic phraseological units that reflect centuries of experience, culture, national traditions and customs of the people, the national-cultural specifics of the language, its originality.

Key words: somatizms, phraseological units, national and cultural specifics, conceptual analysis.

Kirish. Somatizmlarga qiziqish va tadqiq qilishni boshlagan birinchi tadqiqotchi olimlardan biri F. Vakk bo'lib hisoblanadi.

U barcha somatizmlarni uch guruhga ajratgan:

1. odamlarni tavsiflash;
2. odam va hayvonlarni tasvirlash;
3. hayvonlarni tasvirlash.

Somatizmlar O. Espersen, G. Xoyer, Dj.Layons, D. Bazarova kabi tilshunoslarning ilmiy ishlarida ham ko'rib chiqilgan. Y. Dolgopovning rus, ingliz va nemis tillarining somatizmlarini taqqoslagan ilmiy ish diqqatga sazovor ilmiy ishlardan bo'lib hisoblanadi. O. Nazarova rus va turkman tillarining somatizmlarini taqqoslagan, M. Abilgaliyeva qozoq va nemis tillarining somatizmlarini taqqoslab o'rganishgan, bu izlanishlar ham alohida e'tiborga loyiqdir.

D.Bazarova esa turkiy tillarning somatizmlarini taqqoslashga bag'ishlangan bir qator ilmiy izlanishlarni olib borgan.

O'zbek tilidagi somatizmlar A. Isaevning "O'zbek tilining somatik frazeologik birliklari" deb nomlangan ilmiy tadqiqotida o'rganilgan. Ushbu ilmiy ishda somatizmlar ularning sinonimi, antonomikasi, homonimiyasi va tilning kommunikativ funktsiyasi nuqtai nazaridan o'rganilgan.

U tatar, turkman va ozarbayjon tillari materiallari bo'yicha "bosh" va "ko'z" komponentli frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil qilgan.

Frazemalarni shakllantirishda inson omili juda katta o'rin egallaydi, shuning uchun ham odamga semantik yo'naltirilgan va inson faoliyatining turli sohalari bilan bog'liq bo'lgan juda ko'p frazeologik birliklar mavjud.

Inson har doim tashqi dunyo ob'ektlarini insoniy xususiyatlar, shu jumladan jonsiz xususiyatlar bilan ta'minlashga intiladi.

Shuningdek Sh. Balli ta'kidlaganidek: "Inson ongining abadiy nomukammalligi shunda ham namoyon bo'ladiki, inson doimo uni o'rab turgan narsani ma'naviylashtirishga intiladi. U tabiatni o'lik va ruhsiz deb tasavvur qila olmaydi; uning xayoli doimo hayotni jonsiz narsalar bilan ta'minlaydi, lekin bu hammasi emas: inson doimiy ravishda tashqi dunyodagi barcha narsalarga uning shaxsiyatiga xos xususiyatlar va intilishlarni belgilaydi".

Somatik frazeologik birliklar, ya'ni tarkibiy qismlaridan biri inson yoki hayvonlar tanasining qismlarining nomlarini o'z ichiga olgan frazeologik birliklar frazeologiya sohasidagi eng keng va samarali guruhlardan birini tashkil qiladi. Ushbu guruh, V.P.Shubinaning hisob-kitobiga ko'ra til frazeologiyasi fondining qariyb 15 foizini tashkil qiladi.

Somatizmlar turli tillarning lug'atidagi eng qadimgi qatlamlardan birini ifodalaydi, xalqning milliy va madaniy xususiyatlarini, urf-odatlarini va ananalarini aks ettiradi, ko'p yillik tajribasi va ma'aviy madaniyatini aks ettiradi, tilda ekstralingvistik omillarning harakatlarini namoyish etadi, hayotiy tushunchalarni ifoda etadi va natijada ular o'zlariga tegishli ko'p tillarning barqaror qismini tashkil qiladi.

Somatizmli frazeologik birliklarning mashhurligi, shuningdek, mazmuni, millati, yorqin tasviri, grammatik qurilishining soddaligi va stilistik xilma-xilligi bilan ham yordam beradi.

Somatizmli frazeologik birliklarning mashhurligi, tarkibining dolzarbligi, xalqchilligi, jonli tasviri, millati, grammatik qurilishning soddaligi va uslubiy xilma-xilligi bilan ham targ'ib qilinadi.

Shuningdek, somatizmli frazeologiyaning o'ziga xos xususiyati ko'plab tillarda ma'nolari va tasvirlari bo'yicha bir-biriga juda yaqin bo'lgan ko'plab ekvivalentlarning mavjudligidadir. Bu xususiyat somatizmli frazeologik birliklarni boshqa tematik guruhlaridan keskin ajratib turadi.

Somatizmli frazeologik birliklarning turli tillardagi tasvirlarining bir-biriga mos kelishi nafaqat boshqa tilgan olingan o'zlashtirilmalar bilan, balki somatizmli leksemalar, ularning funksional va semantik dinamikasini frazeologik birliklarning tarkibiy qismiga aylantirishning universal xususiyatini ko'rsatadigan yaqin frazeologik birliklarning tarkibiga olib keladigan umumiy ko'rinishlar bilan ham izohlanadi.

A.D. Reyxshteyn bu haqiqatni "bir-biriga qardosh bo'lmagan yoki uzoq qardosh bo'lgan tillarning tashuvchisi bo'lgan odamlar orasida ob'ektiv yaqinlik, ya'ni umumiy davlat tizimi, armiya, din, xurofot, urf-odatlar va boshqalar" bilan izohlaydi.

Turli tillardagi somatizmli frazeologik birliklarning ko'pligini tushuntirishning ikkinchi sababi shundaki, "ularning tarkibiga kiradigan somatizmli leksemalar metafora qilish qobiliyatiga ega".

Shuningdek, B.C. Danilov va N.V. Kunitskaya, "metaforik yoki metonimik uzatish asosida somatizmli frazeologik birliklarni shakllantirish ularning paydo bo'lishidagi eng samarali omil ekanligini ta'kidladi.

Savol tug'iladi, nima uchun inson tanasining aniq nomlari odamlarga shunchalik yoqadiki, ularni metafora universallari sifatida ishlatishadi, bu esa somatizmli frazeologik birliklarning shakllanishiga olib keladi.

Haqiqat shundaki, birinchi navbatda, odam har doim atrofidagi ko'rib turgan narsalarni o'zi bilan, ya'ni tanasining qismlari bilan yaxshi tanish bo'lgan qismlari bilan taqqoslaydi.

T.N.Chaykoning barcha ma'lumotlarini hisobga olgan holda quyidagi xulosani chiqardi: "Tana qismlari doimiy ravishda bizning ko'zimiz oldida ekanligi tufayli, ular qiyoslashning o'ziga xos standartiga aylanadi".

Ammo, turli tillarning somatizmalarini qiyosiy o'rganish bo'yicha bir qator ishlar qilinganiga qaramay, ushbu tizim milliy va madaniy xususiyatlar nuqtai nazaridan o'rganilmagan.

Shuning uchun, ushbu ilmiy maqolada somatizmli frazeologik birliklarni ularning milliy va madaniy xususiyatlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqishga urinish bo'ladi, chunki bu somatizmli frazeologik birliklar, ko'p asrlik tajriba, madaniyat, xalqning urf-odatlar va ananalari tilning milliy madaniy o'ziga xosligini va originalligini aks ettiradi.

Aynan sunning uchun ularni tahlil qilish jarayonida butun insoniyatga xos bo'lgan frazeologik birliklarning ma'lum bir odamga xos universalligini va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Bunday frazeologik birliklarga:

Inglizcha	O'zbekcha
<i>a shar tongue</i>	<i>tili o'tkir;</i>
<i>Have a head on one's shoulders</i>	<i>Yelkasida boshi bo'lmoq</i>
<i>Come into one's head</i>	<i>Kallasiga kelmoq</i>
<i>Look through one's fingers</i>	<i>Barmoq orasidan qaramoq</i>
<i>To get out of bed on the wrong foot</i>	<i>Chap oyog'idan turmoq</i>

Bunday birliklar barcha taqqoslanayotgan tillarda mavjud bo'lib, bu umumiy fikrlash jarayonining mavjudligidan dalolat beradi, har ikkala xalqda ham umumiy fikrlash jarayonining mavjudligini ko'rsatadi, "All hands on deck" –qo'llar yuqoriga Buyuk Britaniyada kemasozligi juda katta ahamiyati tufayli, bo'ron paytida hamma kemaning pastki qismida to'planishi kerak edi; "Private eye" - xususiy detektiv, "a heart of oak" - ishonchli, jasur odam, "oak" inglizlarda kuchli, ishonchli, "the eye of day (of heaven) kunning (osmonning) ko'zi" faqat ingliz tiliga xos bo'lgan samoviy ko'z, quyosh.

Somatizmli frazeologik birliklar asosan odamning yoki hayvonning hatti-harakatlarini kuzatishga asoslangan, odamning hissiy holatini o'ziga tortadigan nutqning majoziy metaforik burilishidir.

Somatizmli frazeologik birliklarda tana a'zolarining nomlari qo'llaniladi, ularning vazifalari bilan inson har kuni duch keladi. Frazeologik birliklar guruhlarining soni va mazmunan xilma-xilligi, shu jumladan tegishli somatizmlar, ayrim organlar yoki tananing ayrim qismlari funksiyalarining ahamiyatiga bog'liq.

Shuning uchun ham, tana qismlarining nomlari (bosh, ko'z, yurak, burun, og'iz, oyoq) ishlatilishi jihatidan eng samarali, qolgan tana a'zolari (yelka, tizza, qo'ltiq, kirpik) kamroq ishlatiladi.

Eng samarali tana a'zolarini T.N. Chayko "keng ma'noga ega" so'zlar bilan ko'plab ma'nolarni yetkazishga qodir, chunki "ismning uzatilishi nafaqat ravshanlikni, balki mavhumlikni keltirib chiqaradi".

Eng samaralisi somatizm so'zlar bo'lib, ularning vazifalari odamni tashkil qilishda eng aniqdir va ularni qayta ko'rib chiqish qulayligi ham shu bilan bog'liq.

Masalan, aqliy jarayonlarning umumiy insoniyligi va tana qismlarining asosiy funktsiyalari tufayli, turli xalqlarning ko'plab somatik frazeologik birliklari o'zlari bilan ma'lum aloqa nuqtalariga ega.

Masalan: ingliz tilida *to bite one's lips* o'zbek tilida *labini tishlamoq*.

Somatizimli frazeologik birliklar asosiy qismining manolari insonning hissiy va ruhiy hayoti bilan bog'liq. Ushbu faktni V.P. Shubin: "Insonning hissiy va ruhiy holatlari, asosan, somatizimli frazeologik birliklar orqali ifodalanadi, ularning imkoniyatlari bu jihatdan juda katta" deb ta'kidlagan edi.

Tuyg'ular - bu insonning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlarining haqiqiy jarayonining o'ziga xos aksidir. Atrof-muhit bilan faol munosabat jarayonida inson befarq qolmaydi, u ushbu hodisalarga o'zining sub'ektiv munosabatini bildiradigan tajribaga ega.

Shunday qilib, "head", "bosh" tarkibiy qismlariga ega bo'lgan ko'plab frazeologik birliklar "fikrlash" semantik guruhiga; "eyes, ko'z" komponenti bilan - "idrok, e'tibor" semantik guruhiga; "hand", "qo'l" komponenti bilan - "faoliyat, egalik" semantik guruhlariga kiradi.

Ammo shuni yodda tutish kerakki, bu yerda ko'pincha frazeologik birliklarni ko'p qirrali qayta ko'rib chiqish mumkin.

ASOSIY QISM. Somatizmlar quyidagi konseptual ma'nolarni ifodalashi mumkin:

I. Shaxsning psixologik holati. Tuyg'ular, hissiy, psixologik holatlar:

a) qo'rquv:

Ingliz tilida: *to be afraid, dropped my liver, quaking my boots, snorting, scared out of mind, have one's heart in one's mouth.*

He was scared out of his mind. Sure had me snorting, son. For a minute, I was afraid. I am quaking in my boots. My liver almost fell out.;

o'zbek tilida: *yuzidan rangi uchgan, yuzi ogarib ketdi.*

Хожи ўз қўли билан сочларни тузатиб Кумушнинг кўкимтил товланган юзини кўрди ва манглайини босди... (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 207) Офтоб ойимнинг ҳуши ўзига келиб, Кумушнинг юзига қон югирди. Ановилар бўлса, энди буларнинг ҳолига тушиб бўзрайишдилар.

(А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 174) Гарчи бу кўча унинг юзига қизариб-оқариш ва бўзариб-саргайиш туслари берар эди, яна ҳар ҳолда ул собитқадам эди, ўша воқеъадан сўнг, оналар таъбирича, «илон чиқган» бу кўчага биринчи кириши, биринчи жасорати эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 119) Адолатингиздан бизнинг талабимиз шу! — деди ва қўрбошига қаради. Унинг юзида қўрқини ва изтироб аломатлари кўрди (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 56).

Қутидорнинг юзига ўлик туси кирган, Отабек бўлса гарангсизан қиёфатда. Ановилар ўзларини бир мунча тетик тутмоқда эдилар (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 51)

b) g'azab:

Ingliz tilida: *wipe out, eliminated from the face of the world, wiped out of existence, eradicated.*

These are weapons of mass destruction that will wipe out entire cities and populations. Given political will and determination poverty can be eliminated from the face of the world. All human beings

must be wiped out of existence. Doing so will benefit the region and the entire world, from which ISIL must be completely eradicated.;

o'zbek tilida: *bo'g'zidan olmoq, yer yuzidan yo'qotmoq.*

Бу хабарни эшитар экан, еб тургани оззида, юткани бўғзида қолди: бундай ўзбошимчалик орқасидан ўзининг очик кўзи, ўтқир зеҳни орқалиқ мудҳиш, фалокатлик манзаралар кўрар, миллатини — халқини — мусулмонини қўрқунч жар, тегсиз жаҳаннам ёқасида, йиқилиш олдидан топар эди-да, сесканиб «ўзинг сақла танграм!» дер эди. (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 17) Мундан бир ой илгари биз қандай ҳолда эдик? Мусулмонқулнинг омонсиз қиличи оғайнининг бўғзида эди. (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 149);

c) *tajovuzkorlik, g'azablanish, norozilik:*

Ingliz tilida: *red in the face; fed to the teeth; up to the eye; to become red in the face; black (blue) in the face; fly in the face;*

o'zbek tilida: *yuziga sapchimog;*

d) *hayrat, hayratlanish holati:* Ingliz tilida: *to be blue in the face;* o'zbek tilida: *ko'zi chiqib ketay dedi, og'zi ochilib qoldi.*

— Ойим... Ойим!.. — деди ҳожи. Кумуш кўзини очиб бесаранжом унга назар ташлади ва таниб... қўзғалмоқчи бўлди (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 207). Ўзбек ойимдан кейин бошқа хотинлар унинг билан кўришиб чиқдилар. Ҳамманинг кўзи алонг-жалонг келди. (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 170).

e) *xijolat tortish, uyatchanlik:*

Ingliz tilida: *the redden to the roots of one's hair;*

o'zbek tilida: *yuzi qizarib ketdi;*

f) *odamning kayfiyati:*

Ingliz tilida: *to get out of bed on the wrong foot;*

o'zbek tilida: *o'rnidan chap yoni bilan turmoq;*

g) *sentimentallik:*

Ingliz tilida: *break heart, have smth. at heart; tender heart; it makes the heart bleed; She's probably just leading you on so she can break your heart.*

o'zbek tilida: *ko'ngliga olmoq, bog'ri qon bo'ldi*

Янглиш сўзлайсиз, онажон! — деди Кумуш ва: — Сиз дунёда туришга лойиқ эдингиз, лекин сизнинг дунёдан тўйишингизга ва қон-қон йиғлашингизга сабабчи мен бўлдим. (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 116).

h) *kimgadir nisbatan qadriyat munosabati:* ingliz tilida *an apple of one's eyes:* o'zbek tilida: *ko'zning oqu-qorasi;*

i) *insonning intizorlik, umidsizlik, tushkunlik, melanxolikadagi emotsional holati:* ingliz tilida *broken heart, be sick at heart, break smb.s heart:* o'zbek tilida: *yuragi orimoq, yuragi chidamadi, bog'ri qon bo'lmoq; ko'nglini sindirmoq; ko'ngliga tegish;*

j) *muvaqqafiyat quvonchi, birov ustidan g'alaba:* ingliz tilida *wipe smb.s face;* o'zbek tilida: *burnini yerga ishqalamoq;*

k) *hayajonli hissiy holat:*

ingliz rilida *at heart;*

o'zbek tilida: *yuragiga o't/g'ulg'ula tushmoq*

Шунинг учун қизингизга эр отидан сўзламанг-да, яфроқ каби титрайтурган юрагизга даҳшат ҳам солманг! (А.Қодирий, *Ўтган Кунлар*, 115). Эрмакчилар унинг юрагизга галма-гал ўт

ёқар эдилар. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 82). Зайнабнинг ёлгон-яшиқ гаплар билан Қумуш юрагига ўт ёққанини пайқайди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 189).

l) hushyorlik: ingliz tilida: *sleep with one's eyes open; keep one's eyes open*; o'zbek tilida: *o'ta hushyor yotish*

Аммо Отабек тўғрисидаги таъвиши боягидан ўн қайта ортқан эди. Ешиниб ухларга ётқан бўлса ҳам бекнинг хусуси уни кўз юмғали қўймади. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 10). .

II. Shaxsning xarakterli xususiyatlari:

a) xushmuomalalik, samimiylik: ingliz tilida: *in the fullness of one's heart; kind heart, from the bottom of one's heart*; o'zbek tilida: *yuragi yumshoq; katta yurak; yuragi keng, ichi keng*

Отабек тўрди. Учрашишқа ҳали анчагина вақт бор, шунинг учун унинг юраги тинч сумол эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 177). «Ўлганимдан кейин руҳимга бир калима қуръон ўқуса, бир вақтлар Ҳасанали ота ҳам бор эди деб ёдласа, менга шуниси кифоя» деб қарор берган ва ҳозирдан бошлаб Отабекка бу тўғрида сипоришлар бериб, ундан самимий ваъдалар олиб юргучи оқ кўнгал бир қул эди (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 2). Ул Мусулмонқулнинг самимий мулоқотидан қўрқувлиқ юрагини бир қадар тўхтатиб олган эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 64).

b) poklik, beg'uborlik, halollik, odob-axloqlik: ingliz tilida: *white hands*; o'zbek tilida: *qo'l'li toza*

Ман мавизни тамом шаръий қилиб тайёрлайман, тунов кун маҳалламизнинг охунлари ҳам ҳалоллигига фатво бериб кетдилар. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 103).

c) qo'rqqqlik: ingliz tilida: *white-lived; not to have the heart*; o'zbek tilida: *quyon yurak*;

d) saxiylik: ingliz tilida: *an open hand, open handed*; o'zbek tilida: *qo'li ochiq*;

e) qiziqish: ingliz tilida: *poke one's nose into smb.s affairs*; o'zbek tilida: *berovning ishiga burun suqmoq*;

f) shafqatsizlik: ingliz tilida: *a heart of stone, a heart of flint, cut each other's thought, cut the thought*; o'zbek tilida: *tosh yurak, bag'ri tosh*;

g) oddiy qalbli, aybsizlik: ingliz tilida: *It is written all over his face*; o'zbek tilida: *basharasiga yozilgan*;

Ва лекин ул тождор бир соати саъиди музаффарни муайян айлаб қаламравларидаги барча шаҳар ва кўйлар, қишлоқ ва кентларнинг садоқати зоҳир ва қалби тоҳир қулларига махфий номалар кўндириб, сакбачаларнинг қатли омига амри олийларини дариг тутмагайлар. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 153).

h) rostlik: ingliz tilida: *in smb's face; to one's teeth; in the public eye*; o'zbek tilida: *yuzida aytmoq, hammaning ko'zi oldida*;

Отабекми, онасими, Ҳасаналими, ишқилиб уй ичидан бирартасининг сўзлари ва ё кенгашилари бўлса, келиб ҳожининг юзига қарамасдан сўзлаб берадилар; мақсад айтиб биткандан сўнг секингина кўтарилиб унинг юзига қарайдирлар. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 70).

i) g'iybatga muhabbat: ingliz tilida: *loose tongue, a big mouth, too vulgar, talk too much, a chatty mouth except, talkative, tongues wagging*.

No, no, no, you got the big mouth. Don't tell him. He has got a loose tongue. You have certainly got tongues wagging. Mona Clark's got a big mouth. I think you talk too much. I got a big mouth. Does anyone here have a chatty mouth except for you.;

o'zbek tilida: *tilining suyagi yo'q, suyaksiz til*;

k) beparvolik:

Ingliz tilida: *escape smb's lips*;

o'zbek tilida: *tilidan chiqib ketmoq*.

Шаҳардаги ҳар ким унинг оинаси, каромати билан бепарво бўлганлар ҳам унинг қизиқ ҳаракатларига ва тўғал сўзларига қизиқар эди.82

III. Odamning jismoniy holati:

a) charchoq:

ingliz tilida: *one is blue in the face, be dead on one's feet, have leaden feet*; o'zbek tilida: *oyoqlarida zo'rg'a turish; oyog'ida tura olmaslik, itday charchamoq*;

Меҳмон кўтиб чарчаганиданми, нимадан бўлса ҳам жуда калавланган, баъзан қиладирган ишидан ҳам янглишиб кетгани, масалан, уйга кирмакчи бўлиб таванхонага кириб қолгани кўрилади. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 27).

b) chaqqonlik va tezkorlik: ingliz tilida: *don't be long, will be in and out, to get in and out, be right back*.

Don't be long.

You will be in and out before you know it.

I hear you're fast on your feet and know how to get in and out.

Two weeks and I'll be right back.;

o'zbek tilida: *bitta oyg'ing bu erda, ikkinchisi u yerda*.

Зайнаб оёғи олти, қўли етти бўлган ҳолда эрини тўрт қават кўрпача устига ўтқузиб, ёнига учта нар ёстиқни уйди. (А.Қодирий, Ўтган кунлар 187).

IV. Odamning tashqi qiyofasi:

a) tashqi ko'rinishi yoqimli: ingliz tilida: *easy on the eye*;

o'zbek tilida: *istarasi issiq*;

b) xakerning ko'rinishi: ingliz tilida *black eye; black and blue*; o'zbek tilida: *ko'zi ko'kargan*.

— Нега қўзғалдингиз, ухланг, — деди. Кумуш жавоб бермади, қовоғи солиг эди. — Кўзингиз қизариб кетипти, ухлай олмадингизми? (Ўтган кунлар 188). Унинг кўзи уйқудан қолган кишиларнинг кўзидек қизарган эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 188). Шундоқ бўлса ҳам ичда қайнаган ҳиссиёт ўз шарпасини унинг юзига очиқ ташилаб турмоқда, кўзи ўт каби ёнар ва юзи юз хил туска кирар эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 126). Аммо ҳозирги дақиқада унга энг очиқ таъсир эткан нарса: «Борингиз, эшигим ёнида тўхтамангиз!» жумласи бўлиб, тўлқинланган иззати нафси ҳамиша «қора оҳу кўзларни» кўришга ўрганмиш юрак кўзини хўрлик пардаси билан яширишга тиришар эди. ((А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 101). ;

v) yoqimsiz tasqi ko'rinish: ingliz tilida: *pudding face, hatchet face*; o'zbek tilida: *istarasi sovuq*.

V. Shaxsning ijtimoiy xususiyatlari:

a) insonning moddiy ahvolini tavsiflovchi: ingliz tilida: *live from hand to mouth*;

o'zbek tilida: *qo'l uchida kun ko'rmoq*;

Зайнаб бу ёлгонлаш натижасидан қўрқиб, ўнгу терс ишига ёпишди. Кумуш моддий ҳаётдан айрилган жонивордек бўшашиди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 187).

b) birovga qaramlilik:

c) ingliz tilida: *under the press of smb.*; o'zbek tilida: *kimningdir q'o'lida*;

Мақсадлари жуда очиқ, — деди ҳожи, — биттаси мингбоши бўлмоқчи, иккинчиси Нормухаммад ўрнига минмакчи, учинчиси яна бир шаҳарни ўзига қарам қилмоқчи.

(А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 160). Сиз яхшиларим, бу қисқа ўйлашингиз билан ўз оёғингизга ўзингиз болта уриб, яна қипчоқлар қўлига қарам бўласиз! (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 160).

c) *biror narsada qatnashish*: ingliz tilida: *have a finger in smth.; have a hand in smth.; wash one's hand*;

o'zbek tilida: *biror bir ishda qo'li bo'lmoq; qo'lini yuvmoq*;

Офтоб ойим эридан ҳам қўлини ювиб қўлтуғига урган эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 194).

d) *ijtimoiy ustunlik*: ingliz tilida: *have long hands*;

o'zbek tilida: *qo'li uzun bo'lmoq*.

Лекин шаҳарнинг катта бойларидан ҳисобланган Ҳомиднинг иши қизиқ. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 137). Тошканднинг барчасига маълум; беклардан, бойлардан; қисқаси, шаҳарнинг катта-кичигидан ўзига ихлосмандлар ортдирган ва қўбларнинг тарафидан қилган кароматлари ривоят этилган бир мажнун эди. (А.Қодирий, Ўтган Кунлар, 82).

Xulosa. Shunday qilib, somatizmli frazeologik birliklarning ingliz va o'zbek tillaridagi tahlili somatizmli frazeologik birliklar ma'lumotlariga asosan bir nechta konseptual zonalarni tashkil etishini va quyidagilarni o'z ichiga olgan insonni xarakterlash uchun ishlatilishini aniqlashga imkon berdi:

1) insonning psixologik xususiyatlari;

2) xarakterologik ma'lumotlar;

3) tashqi xususiyatlar;

4) jismoniy xususiyatlar;

5) ijtimoiy xususiyatlar.

Eng keng konseptual zonalar - bu insonning psixologik va xarakterologik xususiyatlarini ifodalovchi konseptual sohalar ekanligi aniqlandi.

Har ikkala konseptual sohada ham ijobiy, ham salbiy xarakterdagi kontseptual ma'nolar aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Вакк Ф.О. соматические фразеологии в современном эстонском литературном языке: Автореф.дисс... канд.филол.наук. Таллин, 1964. 98)
- 2.Вакк Ф.В. О соматической фразеологии эстонского языка // Вопросы фразеологии и составления фразеологических словарей/Ф. Вакк. – Баку, 1968.
- 3.Есперсен Отто. Философия грамматики перевод с английского, издательство иностранной литературы. Москва, 1958.
4. Базарова Д. Семантика наименований частей тела и производных от них в тюркских языках. Автореф.дисс... канд.филол.наук. М., 1967.
- 5.Абилгалиева М.Х. Сопоставительный анализ соматической фразеологии казахского и немецкого языков: автореф. ... канд. филол. наук: 10.02.06. – Алма-Ата, 1992. – 23 б.
6. Исаев А. Соматические фразеологические единицы узбекского языка. Номзодлик диссертацияси. – Ташкент, 1976.
- 7.Балли Ш. Французская стилистика. М., Высшая школа, 1961.
- 8.Шубина В.П. Заметки о полевой организации семантической фразеологии в немецком языке // Функциональный синтаксис немецкого языка. – Челябинск, 1977.
- 9.Рейхштейн А.Д. О сопоставлении фразеологических систем // ИЯШ. 1980. №4. 170.

10. Рейхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии. - М.: Высшая школа, 1980.
11. Данилов В.С., Куницкая Н.В. Образование соматических фразеологизмов на основе семантических сдвигов составляющих компонентов // Современные проблемы романистики: функциональная семантика. - Т.1., - Калинин, 1986.
12. Чайко Т.Н. Названия частей тела как источник метафоры в апеллятивной и ономастической лексике // Вопросы ономастики, №8-9. – Свердловск, 1974.
13. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. – Изд. 4-е, переработанное и дополненное. - М.: Русский язык, 1984. – 942 с.
14. Абдурахимов М. Краткий узбекско-русский фразеологический словарь. Т., Ўқитувчи. 1980.
15. Рахматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати. – Ташкент: Ўқитувчи, 1978.
16. Longman Dictionary of English Idioms. London. 1980.
17. Merriam Webster's Collegiate Dictionary. Eleventh Edition. Springfield Massachusetts Press, USA. 2003.
18. Oxford Thesaurus of English. Oxford University Press. 2004.

УДК 329.183

**ЛИСОНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК ЗАМОНАВИЙ СИЁСИЙ ТАЙЁРГАРЛИКНИНГ
КЎЗГУСИ СИФАТИДА**

Махамадалиева Нилуфар Бахадировна

Ислом Каримов номидаги Тошкент Давлат техника университети

“Чет тиллар” кафедраси инглиз тили ўқитувчиси

Тел. +998 97 7737874, E-mail: asatovan@gmail.com

***Аннотация.** Мақолада лисоний бағрикенглик тил ўрганишдаги замонавий сиёсий тайёргарликнинг кўзгуси сифатида талқин этилади. Шунингдек кўплаб тилишунос олимларнинг қизиқишини уйғотган лисоний бағрикенглик тушунчасига берилган таърифлар ҳам таҳлил қилинади.*

***Калит сўзлар:** лисоний бағрикенглик, коммуникатив соҳа, лингвистик компетенция, муваффақиятли мулоқот, лингвистик омил, оммавий дискурс.*

**ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ОТРАЖЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ГОТОВНОСТИ**

Махамадалиева Нилуфар Бахадировна

Ташкентский государственный технический университет имени Ислама Каримова,
преподаватель английского языка кафедры иностранных языков

Тел. +998 97 7737874, E-mail: asatovan@gmail.com

***Аннотация.** Данная статья рассматривается лингвистическая толерантность как отражение современной политической готовности в обучение языка. В нем анализироваться вопросы лингвистической толерантности которые привлекали интерес многих языковедов.*